

Жергілікті диалектілер мен ұлттық тіл.

Жоспар:

- 1.Диалектілік ерекшеліктер, түрлері
- 2.Қазақтың ұлт тілі қазақ халқының ұлт болумен байланысты тіл білімінде ұлттық тілдердің үш түрлі негізден туындайтыны
- 3.Қазақ тілінің ұлттық сипатта дамуының негізгі тармақтары
4. Тіл тарихын жасауда жергілікті диалектілер мен говорлардың алатын орны.

Қазіргі диалектілер

алғашқы қауымдық
күрлыс кезінде
тайпаның
сөйлеу тілі

жалпыхалықтық
тілдің бір тарауы

Тайпа тілі ?

жалпыхалықтық
тіл?

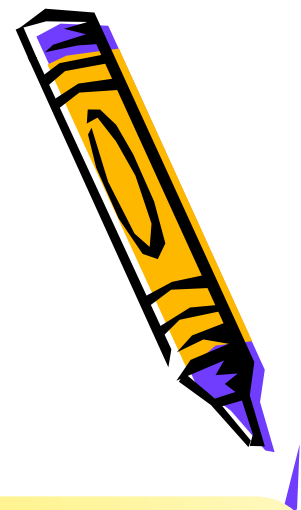
Жергілікті диалектілердің қалыптасуы, дамуы

белгілі бір тарихи
жағдайларға,
қоғамдық,
экономикалық
фармацияның
ауысуына
байланысты

Ұлттық әдеби тілдің дамып
қалыптасуы диалектілік
ерекшеліктердің азайуына,
диалектілердің қызмет ету аясының
таралуына ерекше әсер етті.

Ұлттық әдеби тіл?

?

Тіл білімінде ұлттық тілдердің үш түрлі негізден туындайтыны көрсетілген:

- 1) тілдік белгілері бірыңғай, құрылымында айрмашылық жоқ бір диалект негізінде;
 - 2) бірнеше диалектінің шоғырланып бірігу негізінде;
 - 3) диалектілердің ауыса отырып, өзара шоғырлану негізінде.
- **Қазақтың ұлттық тілі ...?**

- **Қазақ тілінің осы күнгі ұлттық сипатта дамуы үш негізгі тармақтан тұратынын көрсетеді.**

- 1) Әр түрлі стилдік салада қолданылатын жазба және ауызша түрлері бар әдеби тіл.
- 2) **Жергілікті және әлеуметтік** сипаты бар тіл ерекшеліктерінен тұратын **диалектілер** мен сөйленістер.
- 3) Жалпыхалықтық сипаттағы ауызекі сөйлеу тілі.

**15-16 ғасырлар мен 19 ғасыр бірінші жартысындағы
дамыған қазақтың халық тілі де үш тармақтан құралған:**

ауызша әдеби тіл

**жергілікті диалектілер
мен сөйленістер**

аузекі сөйлеу тілі

**жергілікті диалектілер ?
әлеуметтік диалектілер ?**

- **Жергілікті диалекті** - белгілі бір жердің, аймақтың халқына қызмет ететін дыбыстық, грамматикалық және лексикалық жағынан өзіне тән ерекшелігі бар жалпыхалықтық тілдің бөлігі, тармағы.
- Белгілі бір тілдегі диалектілер мен говорлар сол тілге тән жалпы белгілерді сақтай отырып, бір-бірінен фонетикалық, марфологиялық, синтаксистік және лексикалық жағынан түрліше ерекшеліктерге ие болады
- Жергілікті диалектілер мен говорлардың территориясын таралған көлемі мен шегін белгілеуге болады

- **әлеуметтік диалектілер** әдеби тілдегі немесе жергілікті халық тіліндегі жалпыға бірдей дыбыстық, грамматикалық құрылысты және сөздік құрамды пайдаланады.
- Арнаулы сөздер мен ерекше тіркестерді және кейбір синтаксистік тәсілдерді жиі қолданады
- Қамтитын тұрақты территориясы жоқ. Себебі бір жердің өзінде әр түрлі кәсіп адамдары әлеуметтік топтар болуы мүмкін

- **Тіл тарихын** жасауда жергілікті диалектілер мен говорлардың алатын орны зор.
- Жергілікті диалектілер мен говорларды зерттемейінше **халық, ұлттық тілдер мен әдеби тілдердің** қалыптасу тарихын толық білу мүмкін емес.
- **Ұлттық тіл → әдеби тіл → жергілікті диалекті → говор**
- Қазақ тілінің халық тілі, ұлт тілі болып қалыптасу процесін, әдеби тілдің даму заңдылықтарын жете түсіну үшін, қазіргі тілдегі **жеке категориялардың тарихын** зерттеу керек. Бұған қажетті материалдар бұрынғы заманнан қалған тарихи жазба ескерткіштерде, көне нұсқаларда, туыстас түрік тілдер және осы күнгі халық тілінің өзінде, оның **жергілікті диалектілері мен говорларында** жатыр.

-
- **Әдебиеттер:**
 - Аманжолов С.А. Вопросы диалектологии и истории казахского языка. Алма-Ата, 2006.
 - Досқараев Ж. Қазақ тіліндегі жергілікті ерекшеліктер. 2-бөлім. Лексика. Алматы: Ғылым, 2004.
 - Кәрімов Х. Қазақ диалектологиясы (филология факультетінің қазақ тілі мен әдебиеті бөлімі студенттеріне арналған көмекші құрал). Алматы, 2005.
 - Қалиев Ғ. Сарыбаев Ш. Қазақ диалектологиясы. Оқулық. Алматы, 2002.
-